

**INGLIZ VA O'ZBEK XALQ ERTAKLARINING TARBIYAVIY
AHAMIYATI**

Ortiqova Zebiniso Sunnatullo qizi

Olot tuman ixtisoslashtirilgan maktab-internati 10-sinf o'quvchisi

Yusupova Muxayyo Irkinovna

Olot tuman ixtisoslashtirilgan maktab-internati ingliz tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada ertaklar xalq og'zaki ijodining qadimiy janri sifatida tahlil qilinib, ularning tarbiyaviy ahamiyati, jamiyatda tutgan o'rni yoritiladi. Asarda o'zbek xalq ertagi "Zumrad va Qimmat" hamda ingliz xalq ertagi "Cinderella" (Sinderella) syujeti, qahramonlari va mazmun jihatidan qiyosiy tahlil qilinadi. Ikkala ertakda ham mehribonlik, sabr-toqat, ezgulik kabi fazilatlar targ'ib etilishi, sehrgar ayol obrazining mavjudligi va bosh qahramonlarning sinovlardan so'ng baxtga erishishlari ularning umumiylik jihatlari sifatida ko'rsatib o'tiladi. Maqola ertaklarning bolalar tarbiyasidagi o'rni va ularning insonparvarlik g'oyalarini shakllantirishdagi rolini ochib beradi.*

Kalit so'zlar: *Xalq ertaklari, Zumrad va Qimmat, Sinderella, mehr-oqibat, ezgulik, madaniy qadriyatlar, bolalar tarbiyasi, sehrgar obrazi.*

Kirish: Bilamizki, ertaklar o'z-o'zidan paydo bo'lgan janr emas. Ular asrlar davomida xalq og'zaki ijodi sifatida bizga qolgan meros hisoblanadi. Ertakning paydo bo'lishida xalqlar orasidagi qadimiy urf-odat va an'analar muhim o'rin tutadi. Ertak – xalq og'zaki ijodining eng qadimiy namunalaridan biri hisoblanadi va bu janr og'izdan og'izga o'tish usuli orqali xalqlar o'rtasida ajdoddan avlodga o'tib kelgan. Xalq og'zaki ijodini o'rganuvchi olimlarning ta'kidlashlaricha, dunyodagi hamma xalqlar og'zaki ijodida bir-biriga yaqin turuvchi janr ertak hisoblanadi. Hayot haqiqati bilan bog'liq bo'lib hayoliy va hayotiy uydirmalar asosiga qurilgan, tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan hikoyalarni ertak deb ataymiz. O'zbeklarda ertak aytuvchilar "ertakchi", "matalchi" deb atalgan. E'tibor beradigan bo'lsak, ertaklarda

ijobiy qahramon yovuzlik, adolatsizlikka qarshi kurashib g'alaba qozonadi. Chunki ertaklarning zahirida inson tarbiyasini shakllantirish va xalq orzu umidlari, manfaatlari turgan bo'ladi. Har bir ertak mutolaasi insonga qanchadan qancha zavq-shavq beradi, uni komillikka yetaklaydi, dunyoqarashi o'zgarishiga sababchi bo'ladi. Shu bois, mo'jizalar olamiga yo'l – ertaklar o'qishdan boshlanadi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Va shubhasiz bu go'zal, g'aroyib, bepayon hayol va aql olamiga qadam ertaklar yordamida qo'yiladi.

Ertaklarning tarbiyaviy jihatdan o'rni beqiyosdir. Chunki ular bolalarni sog'lom muhitda o'sib-unishlari uchun imkoniyat yaratib beradi va to'g'ri yo'lga boshlaydi. V.G.Gusevning fikricha, "Jamiyatda, umuman inson tabiatidagi illatlar real hayotda aksini topmagach, fantastik tarzda ertaklarda o'z yechimiga ega bo'ladi". Binobarin biz o'z farzandlarimizga ertak aytib berish orqali ularni kelajakda barkamol avlod bo'lib yetishishiga o'z hissamizni qo'shgan bo'lamiz.

Asosiy qism. Asrlar o'tishi bilan olimlar ertaklarni tuzilishi va ma'no-mazmuniga qarab turli xil guruhlariga ajratishdi. Bunga misol qilib, hayvonlar haqidagi ertaklar, hayotiy maishiy ertaklar, sehrli ertaklar va hajviy ertaklarni keltirishimiz mumkin. Hayvonlar haqidagi ertaklarning mazmuni majoziy ya'ni ko'chma ma'noda bo'ladi. Misol uchun ertaklarda tulki obrazi orqali ayyorlik, sher obrazi orqali jasurlik va qo'rmaslik, bo'ri obrazi orqali esa qonxo'rlik va laqmalik ifoda etiladi. Sehrli ertaklarda voqealar fantastik to'qimalar, sehr-u jodular asosiga qurilgan bo'ladi. Ertakda qahramonlar har narsa qo'lidan keladigan mo'jizakor obrazlardan tashkil topadi. Hayotiy-maishiy ertaklar esa xalqlarning o'z urf-odatlarini va qadriyatlarini asosida yartilgan bo'ladi. Bunday ertaklarning aksariyati hayot kechinmalariga oid yoki hayot voqealaridan olingan bo'ladi. Bunga misol qilib o'zbeklarning "Zumrad va Qimmat", "Oygul bilan Baxtiyor" va "Ozodachehra" ertaklarini olishimiz mumkin.

Olimlar haqli ravishda, ilmiy tasavvurlarning rivojlanishida, falsafaning, adabiyotning, me'morchilik, musiqa va teatr san'atlarining paydo bo'lishida miflar o'ziga xos manba bo'lib xizmat qilgan, deb ta'kidlashadi. Eng qadimgi ertaklarda xalqlarning urf-odatlarini, an'analari va marosimlari aks etgan.

Inglizlarda Angliya eng mashhur bolalar ertaklarining vatani bo'lgan. Folklor hikoyalarida boshqa Yevropa mamlakatlariga o'xshab, ingliz ertak an'anasi Britaniya orollarida paydo bo'lgan deb hisoblangan. Bunday folklor namunalari asrlar davomida hikoya qilish an'analari orqali rivojlangan va mamlakatning turli mintaqalarida o'ziga xosligi va o'ziga xos madaniyati bilan noyob hisoblanadi. Shunday qilib, Angliyaning ertak va folklor an'analari kelt, german va nasroniy manbalari bilan mustahkam aloqaga ega.

Ushbu maqolada orqali o'zbek xalqining mashhur ertaklaridan biri bo'lgan "Zumrad va Qimmat" ertagi va ingliz xalqining eng mashhur ertaklari qatoriga kirgan "Cinderella" ertagini bir-biriga qiyoslab beriladi.

"Zumrad va Qimmat" ertagida Zumrad ismli qiz ijobiy qahramon sifatida gavdalanadi. U juda ham sabr-toqatli, maftunkor va mehnatkash qiz sifatida o'zbek xalqi orasida mashhur. Qimmat ismli o'gay opasi esa dangasa, ishyoqmas, yalqovlik bo'yicha ertak qahramoniga aylangan. Lekin, Zumradga har kuni o'gay onasi va o'gay opasi kun bermaydi, unga tinimsiz ish qildirar va uning ustidan mazah qilib kulishadi. Bir kuni o'gay ona eriga o'gay qizi bo'lmish Zumradni o'rmonga olib borib adashtirib kelishini buyuradi. Bundan bosh tortolmagan ota qizini o'rmonga olib borib, o'sha yerda kutib turishini aytadi va o'zi esa o'tin to'plagani kettim deb uyga ravona bo'ladi. Zumrad otasini kun botgunga qadar kutib o'tiradi va kelmaganidan so'ng o'zi otasini qidirishga o'tlanadi. Otasini o'rmonda izlab yurgan paytda yo'lida bir sehrar ayolga duch kelib qoladi. U ayol Zumradni uyiga taklif qiladi va birga uyi tomon yo'l olishadi. Zumrad mehnatsevar qiz bo'lganligi sababli bu ayolni uyida ham jim o'tirolmaydi. Sehrar ayolni uyini yig'ishtirib, mazali taomlar tayyorlaydi. Buni ko'rgan ayol Zumraddan juda ham xursand bo'ladi. Bir necha kun o'tgach Zumrad uylarini va otasini sog'inganini aytib uyga ketmoqchi bo'ladi. Shunda ayol unga sandiq berib uni faqat uyga borganida ochishini tayinlaydi. Zumrad aqlli va sabrli qiz bo'lganligi sababli sandiqni uyga kelgandan so'ng ochadi va uni ichida turli qimmatbaho narsalar chiqqanini ko'rgan o'gay ona eriga o'z qizini ham o'rmonda adashtirib kelishini buyuradi. Otasi Qimmatni ham o'rmonga olib borib adashtirib qaytadi. Keyin esa Qimmatga ham o'sha sehrar ayol

uchraydi. Uni ham uyiga taklif qiladi. Uyiga borgach Qimmat dangasa, yalqovligi sababli hech qanday ish qilmay yotaveradi. Bundan ayolni achchig'i chiqadi. Bir necha kun o'tgach Qimmat ham uyga ketmoqchiligini aytib unga sandig'ini berishni so'raydi. SehrGAR ayol unga ham sandiq beradi va Zumradga aytgan gaplarini tayinlaydi. Uni yo'lda onasi kutib turgan bo'ladi. Onasi va Qimmatning sabrsizligi natijasida ular sandiqni ochib ko'rishadi va ichida tilla uzuk borligini ko'rib uni olishga harakat qilib sandiqni ichiga tushishadi. Bu vaqtda sandiqni og'zi berkilib ularni uzoq-uzoqlarga olib ketadi. Shunday qilib, Zumrad va uning otasi baxtli hayot kechirishadi.

“Cinderella” ertagida esa, Sinderella har kuni ertalab turib o'gay onasi va o'gay opalari uchun ovqat pishiradi. Hamma yerni yig'ishtirib saromjon - sarishtalaydi. O'rmonga borib o'tin to'plab keladi. Uning deyarli har kuni shu tarzda davom etadi. Sinderellaning hayotida hayvonlardan boshqa do'stlari yo'q edi. Uy ishlarini qilishda shu do'stlari unga yordam berishadi. Kunlarning birida Sinderella hayotida unutilmas bir voqea sodir bo'ldi. Saroy a'yonlari ko'chalar bo'ylab aylanib har bir uyga Qirol saroyida bo'layotgan ballga taklifnoma tarqatishayotgandi va bu ball orqali shahzoda o'ziga rafiqqa tanlab u bilan turmush qurmoqchi ekanligi e'lon qilingandi. Sinderella ballga borishni juda ham istardi. U hayoti davomida hech ham bunaqa kechalarda ishtirok etmagandi. Sinderellaning soddaligi tufayli unga shahzodaning rafiqasi bo'lish emas, balki ballga borib raqsga tushib, ball qanday bo'lishini ko'rish muhim edi. Ammo Sinderellaning o'gay onasi va opalari unga shafqatsiz munosabatda bo'lishadi, ballga borishiga ruxsat berishmaydi, chunki ular Sinderellaning jozibali ko'rinishiga hasad qilishardi. Bu javobni eshitgan Sinderella o'rmondagi daraxt tagida yig'lab o'tirgan paytida bir sehrGAR ayol paydo bo'ladi va unga ballga borishiga yordam berishini aytadi. Bu gaplarni eshitgan Sinderella ballga kiyishga mos ko'ylagi va ballga kech qolganini aytib yana yig'lashda davom etadi. SehrGAR ayol sehrli tayoqchasi orqali Sinderellaga ballga kiyish uchun jozibador ko'ylak va maftunkor arava hadya qiladi. Buni ko'rgan Sinderella sehrGAR ayolni quchoqlab raxmat aytadi va ball tomon yo'l oladi. Ketayotgan paytida SehrGAR ayol Sinderellaga yarim tunda qaytib kelishini, agar qaytmasa sehr o'z

kuchini yo'qotishini tayinlaydi. Sinderella ballga yetib boradi, ballga kirib kelishi bilan hamma uning go'zalligiga maftun bo'lib qoladi, hattoki shahzoda ham. Keyin shahzoda Sinderellani raqsga taklif qiladi. Sinderella rozi bo'ladi va buni ko'rgan o'gay onasi va opalari hasaddan ichlari yonib ketadi. Yarim tun yaqinlashganini sezgan Sinderella arava tomon yuguradi. Shahzoda esa uning orqasidan chopadi. Sinderella behosdan zinalardan biriga qoqilib tuflisini bir poyini tushurib qo'yadi. Buni topib olgan shahzoda ertasi kuni har bir xonadondagi qizga tuflini bir poyini kiydirib chiqishni buyuradi. Tuflisi kichkinaligi sababli hech bir qizni oyog'iga to'g'ri kelmaydi. Bundan xabar topgan o'gay ona Sinderellani omborga olib kirib berkitib qo'yadi va saroy a'yonlari ularni xonadoniga kirgan payt Sinderellani ovozini qo'qqisdan eshitib qolishadi. Keyin Sinderellani topib tuflini oyog'iga kiydirib ko'rishsa loyiq keladi. Darhol u haqida shahzodaga xabar berishadi. Shundan so'ng shahzoda va Sinderella turmush qurishib, baxtli hayot kechirishadi.

Xulosa. E'tibor beradigan bo'lsak, ikkala ertakda ham bir-biriga o'xshash jarayonlar mavjud. Lekin bu ertaklar bir-biridan turli xalqlarga tegishliligi bilan farq qiladi. O'xshash jihatlari haqida gapiradigan bo'lsak, bu ikki qiz bir xil sharoitda ya'ni o'gay ona va o'gay opalar qo'lida azoblanganliklari bunga yaqqol misol bo'la oladi. Ikkala qiz ham bu qiyinchiliklarga sabr-toqat bilan chidaganliklari ularning yuksak matonatlaridan dalolatdir. Shu qiyinchiliklarga qaramay, bu ikki qizning o'g'ay onalari va o'g'ay opalariga bo'lgan munosabatlari samimiyligicha qolaveradi. Bunday holatlar har bir qiz farzandga o'rnak qilib ko'rsatish uchun arzirlidir. Bunga qo'shimcha qilib aytishimiz joizki, bu ikki ertakda ham sehrgar ayol obrazi mavjudligi va qizlarga qiyin vaziyatda yordam berganliklari ertakning jozibadorligini oshirishga sabab bo'lgan.

Xulosa o'rnida shuni aytilish kerakki, ertaklar har bir bolaning nafaqat dunyoqarashini yuksaltirishga, balki mittigina murg'ak qalbini ezgulik bilan to'ldirishga ham xizmat qiluvchi yengilmas kuch hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbek xalq ertaklari. 2-jild. -T.: O'zbekiston Davlat nashriyoti, 1963
2. Маслова В.А. Лингвокультурология: учебное пособие для студентов высших

учебных заведений. М.: Академия, 2001. 208 с.

3. Маслова В.А. Лингвокультурология: учебное пособие. 4-е изд. М., 2010.

4. Кургузенкова Ж.В. Концептуализация женской красоты в английской языковой культуре // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Русский и иностранные языки и методика их преподавания. 2016. №1. С. 97-102.

5. Sarimsoqov B. O'zbek folklorining janrlar sostavi. // O'zbek folklori ocherklari. 3 tomlik, 1 -tom. Toshkent: "Fan", 1988. - B. 64-85.

6. <https://tafakkur.net/zumrad-va-qimmat/xalq-ogzaki-ijodi.uz>

7. <https://storiesogrowby.org/story/cinderella-fairy-tale-english-story-for-kids/>